

PRÒLEG

Pere ORTI GOST
Pere VERDÉS PIJUAN

L'estudi de la fiscalitat i de les finances municipals ha estat una de les línies de treball més fecundes del grup recerca «Renda i fiscalitat a la Catalunya baixmedieval», dirigit, des de la Institució Milà i Fontanals, per Manuel Sánchez Martínez durant els darrers vint-i-cint anys. Mercès a la feina feta, avui comptem amb estudis sòlids que ens permeten conèixer l'origen, l'estructura i el desenvolupament de la hisenda local en indrets com Barcelona, Cervera, Valls, Reus, Castelló d'Empúries, Sant Feliu de Guíxols o Manresa, en el decurs dels darrers segles medievals. En tots ells es constata la revolució experimentada per les finances municipals des de mitjan segle XIV com a conseqüència, sobretot, de les elevades i reiterades demandes de la monarquia per tal de fer front a empreses militars diverses. Fruit d'aquesta conjuntura, els municipis adquiriren un elevat grau d'autonomia econòmica, que es materialitzà en una capacitat pràcticament absoluta del regidors locals a l'hora de decidir quins impostos es recaptaven en les respectives viles i ciutats per subvenir a l'enorme endeutament a llarg termini (en forma de censals morts i violaris) contret pels governs urbans i a altres necessitats comunitàries, com ara, el funcionament del propi aparell administratiu, les obres d'emmurallament o l'abastament frumentari. Com es sabut, el resultat de tot aquest procés fou la cristal·lització definitiva de la institució municipal, gràcies als innombrables privilegis obtinguts pels consistoris en contraprestació per l'ajuda atorgada a la Corona, o al senyor de torn. Aquest procés convertí els governs urbans en un dels principals protagonistes de la vida política del principat fins a la supressió de les institucions catalanes després de 1714, amb el Decret de Nova Planta. Durant gairebé quatre-cents anys, per tant, les elits urbanes pugnaren per accedir als consells municipals i controlar aquests centres de poder polític i econòmic, a partir dels quals no sols podien governar les pròpies ciutats i treure'n profit, sinó també accedir a la resta institucions polítiques del país.

Com s'ha dit, els estudis realitzats fins el moment permetien conèixer força bé tot el procés de consolidació tant dels municipis en general com de les hisendes locals en particular, però encara en sabíem relativament poc de la composició, les característiques i l'evolució de les elits urbanes que en regiren els destins. Efectivament, en el cas català, més enllà de constatar l'existència de determinades famílies que es repetien en l'exercici de les magistratures urbanes més importants, que arrendaven o recaptaven impostos municipals i que convertiren el deute públic municipal en una forma d'inversió habitual, poca cosa més podia dir-se sobre aquesta qüestió. Per això, un cop superada la fase d'anàlisi institucional i les tímides aproximacions de tipus sociològic, resultava ineludible començar a estudiar de forma particular i, sobretot, integrada els grups socials que exerciren el govern municipal i, més enllà, es beneficiaren dels diferents «negocis» que el desenvolupament fiscal i financer esdevingut des de mitjan segle XIV va permetre. Tot això sense oblidar, com ja s'ha apuntat, que les institucions locals no constituïren mai compartiments estancs, desvinculats de les diferents instàncies de poder jurisdiccional que les rodejaven: senyoria, administració reial, Diputació del General... I sense obviar tampoc que aquelles elits estigueren sotmeses a les complexes dinàmiques socials i econòmiques que s'esdevingueren en una època de «crisi», avui entesa com a un període de profundes transformacions que alteraren la realitat catalana i europea durant el trànsit a la modernitat.

Totes aquestes han estat circumstàncies que ha tingut ben presents l'autor del llibre que teniu entre les mans, l'Albert Reixach. Format a la Universitat de Girona, l'A. Reixach constitueix un dels representats de la tercera generació d'historiadors de la fiscalitat i les finances a Catalunya, dins de l'escola fundada per Manuel Sánchez a la IMF-CSIC ara fa un quart de segle. Va ser precisament en aquesta institució on va formar-se com a investigador, mercès a l'obtenció d'una beca predoctoral del ministeri, i on va poder plantejar un projecte de recerca coherent amb la trajectòria del grup que l'acollí. La tesi que en resultà constitueix el germen de la present obra, on es destil·len les conclusions més innovadores, des del punt de vista social, d'un treball extens i exhaustiu sobre el municipi i les finances de la ciutat de Girona entre els segles XIV i XV.

Val a dir que la tasca no ha estat senzilla. Per poder conèixer el periple de les elits gironines a les darreries de l'Edat Mitjana, primer, calia acabar de reconstruir la història política i financera de la capital de l'Onyar a partir dels treballs pioners de Christian Guilleré. Només així, essent conscient de la naturalesa i les característiques concretes de la plataforma institucional sobre la qual s'assentaren els grups esmentats, podia avaluar-se'n el comportament. Darrere aquest llibre, doncs, hi ha també un estudi rigorós del

de vessall de demandes fetes per la monarquia a la ciutat de Girona, del consegüent endeutament censal de la *universitas*, de les estratègies fiscals adoptades pel consistori per fer front a aquesta i altres necessitats comunitàries, etc. Més enllà de l'àmbit estrictament fiscal, un altre fet que pot restar ocult al lector —malgrat que s'intueixi a través de l'aparell crític— és l'ingent treball realitzat per A. Reixach en els fabulosos arxius notariais gironins per tal de refer la trajectòria social i econòmica de les diverses famílies que estigueren relacionades amb la institució municipal i altres instàncies de poder local durant el segle que va de 1340 a 1440. Novament els estudis de C. Guilleré, juntament amb els realitzats per altres historiadors anteriors, constituïen un punt de partença a l'hora esbossar la societat gironina i els seus grups dirigents. Però aquest esbós era del tot insuficient si el que es volia era oferir una visió general i integrada de la dinàmica socioeconòmica que acompanyà la revolució fiscal i financera que va produir-se a Girona i la resta de ciutats i viles del principat al final del període medieval. Finalment, en relació amb aquest darrer fet, cal posar de relleu també l'esforç incansable de l'autor a l'hora de contextualitzar l'anàlisi del cas gironí. El treball minuciós que ha portat a terme A. Reixach a l'hora de reconstruir les seqüències fiscals o les genealogies familiars gironines no va en detriment d'una perspectiva ampla, on es tenen en compte i s'integren de manera encertada mantes hipòtesis i reflexions plantejades en treballs similars realitzats tant en l'àmbit de l'antiga Corona d'Aragó com a la resta de l'occident europeu. No ens trobem, per tant, davant d'un mer estudi de cas, erudit i ancorat en les tranquil·les aigües de la història local o regional, sinó d'una recerca ambiciosa i inconformista que posa a prova sempre que pot els discursos tradicionals sobre les oligarquies ciutadanes.

Comptat i debatut, el resultat de tot plegat és un estudi prosopogràfic rigorós sobre els diversos protagonistes de l'administració política, fiscal i financera de la Girona baixmedieval, entesa en un sentit ampli, és a dir, contemplant no només els membres de l'administració municipal sinó també tots els individus que foren presents en les diferents instàncies de poder local i participaren en la gestió dels recursos urbans: des dels prestadors i inversors en deute públic, passant pels arrendataris dels impostos recaptats per institucions diverses i acabant amb els proveïdors de forment i altres productes. I les conclusions que se n'infereixen són certament remarcables, ja que mostren una realitat molt més complexa del que podia semblar *a priori*. Evidentment, de l'estudi realitzat se'n desprèn que les institucions municipals eren controlades per una petita minoria de patricis, però al mateix temps es fa palès que aquesta elit era un grup molt més obert del que podia pensar-se. Així mateix, pot observar-se que, en part, les noves famílies que ingressaren en el patriciat utilitzaren l'administració fiscal i financera de la

ciutat per ascendir socialment. Tot i que també veiem com l'exercici del poder per part d'aquesta elit política i econòmica no exclouïa la participació d'altres grups socials en el «negoci fiscal». En aquest sentit, l'anàlisi detallat dels arrendataris de les impositcions o dels censalistes mostra, per exemple, la diversitat d'individus que podien intervenir directament o indirecta en la gestió dels finances municipals. Aquestes i altres reflexions són les que el lector podrà trobar en el llibre d'Albert Reixach, el qual constitueix una nova baula en els estudis sobre les finances públiques a la Catalunya baixmedieval i esdevindrà, de ben segur, un referent per l'estudi de les elits urbanes al principat i més enllà.